

so mi vrnilo samozavest. Po nekaj tednih sem že koval načrte za svojo kariero. Takole, sem si mislil, posvetiš prihodnjih pet let Akvileji, jo izkoplješ v celoti, potem bo pa že čas za kaj bolj zahtevnega ... Zdaj vam pa zagotavljam, da se ukvarjam z Akvilejo že petdeset in več let, pa sem še vedno na začetku! Preprosto prevelika je!" Tudi z arheološkim Ptujem je, bi rekla, nekako tako. Prevelik se zdi v mnogo ozirih. Tak je zaradi fizičnega obsega svojih najdišč in spomeniškega stavbnega tkiva, zaradi obsega dokumentacije, kot je preveliko to najdišče zaradi števila enot in materialne krhkosti ter poškodovanosti materiala svojih znanih in še v zemlji zakopanih najdb. Ptuj v celoti (marsikaj tega velja tudi za Ormož) je preveč pomemben spomenik tudi za to, da bi v času, ko drastično upada znanje zgodovine in sploh humanističnih ved, vsi, ki smo se izobrazili v tej smeri, javna strokovna služba za varstvo spomenikov pa še prav posebej, smeli zanemariti nujna vprašanja glede zakonodaje in norm za spomeniškovarstvena dela celotni evropski politiki in odgovornim posameznikom. Ta vprašanja zadevajo namreč človekove pravice. Zdaj pravna in upravna praksa preveč prosto brodi po zmedeni voluntaristično definiranih pravic posameznika, lastnika zemljišča, svobodnega trga, ne pozna pa pravic sedanjih in prihodnjih iskalcev znanja. Pod imenom praktične rabe spomenika in samofinanciranja takega kompleksa šari kramarstvo, ki prodaja vse in vsakogar, tudi vse prevečkrat po dokumentarnem v tkivu in po fizičnem prostoru iz preteklosti, ki je najprej dokument. Ta razsežnost spomenika zahteva najprej samo spoštljiv pristop in zavest o pomenu svojega obstoja, dobro informiranost o kvaliteti, vrednosti. Tudi fizični prostor Ptuja je tako preveč pomemben skupaj z dokumentarnim v kurentovanju (in še kaj bi se našlo) kot *genius loci*, da bi se smeli ob njem najprej spraševati, kako ta prostor preoblikovati za današnjo rabo, kako naj služi za poligon talentom, ali tudi takim brez daru, med oblikovalci prostora, služi slabim ponaredkom gibanja, noše, hrane, opreme ali voz iz preteklosti. Da, tudi za to je Ptuj prevelik ... Prav tako kot kolegi v Akvileji, pa v mnogokrat za nas prevelikem Ptuju vendarle nismo povsem na začetku. Tudi zaradi knjige, o kateri je tekla beseda.

Iva MIKL CURK

Fulvia Lo Schiavo: *Le Fibule dell'Italia meridionale e della Sicilia dall' età del bronzo recente al VI secolo a.C.* Prähistorische Bronzefunde XIV/14. Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2010. ISBN 978-3-515-09823-6. XXXVIII + 1722 strani, 12 črno-belih ilustracij, 7 preglednic, 758 tabel.

Spomladi 2011 je v seriji Prähistorische Bronzefunde (PBF) izšla dolgo pričakovana monografija Fulvije Lo Schiavo o fibulah južne Italije in Sicilije. Osupljiv korpus (1760 strani!) je zaradi količine gradiva razdeljen v kar tri zvezke in predstavlja daleč najobsežnejše delo v seriji.

V predgovoru avtorica predstavi zgodovino projekta, zastavljenega daljnega avgusta 1970. Zaradi takšnih in drugačnih razlogov – predvsem zaradi njenega aktivnega udejstvovanja v spomeniški službi – se je dokončanje dela (gradivo je bilo zbrano že leta 1973!) izmikalo in bilo zaključeno šele po natanko štirih desetletjih. Zahvale so

dolžini in obsegu projekta primerno številne, zaključuje pa jih ganljivo posvetilo mentorju, Renatu Peroniju.

“Metodologija” (50 strani) in “Viri” (30 strani) sta dva dela uvodnega teksta, v katerih je pregledno in sežeto predstavljena osnova, na kateri temelji delo. Nekateri pasusi (denimo o tipološki delitvi) se vežejo na katalog, drugi (npr. tehnološke kategorije) pa poskušajo koncizno predstaviti problematiko in narediti red na določenem področju. Lahko rečemo, da gre v teh primerih za pravi enciklopedični pregled.

V prvem poglavju so predstavljeni uporabljena tipologija in razlogi zanjo. Fibule so razdeljene v 5 “tradicionalnih” sekcij oz. kategorij, definiranih z obliko loka in noge (A – ločne fibule s simetrično nogo, B – ločne fibule z dolgo nogo, C – kačaste fibule s simetrično nogo, D – kačaste fibule z dolgo nogo, E – fibule s paralelno postavljenim lokom). Na osnovi generičnih makroskopskih morfološko-funkcionalnih značilnosti se delijo v 58 razredov (*classe*), ti pa v 471 tipov. Pojasnjeni so še nekateri drugi izrazi (oblika, tipološka družina, skupina). V tem delu je pojasnjena tudi terminologija, uporabljena pri opisovanju fibul, posebej nekatere podrobnosti, ki se pojavljajo pri obliki diskastih nog in kačastih fibulah.

Zelo natančno je poglavje “Materiali in tehnika”. Predstavljena sta zgodovina in stanje raziskav, (skromni) arheološki podatki o delavnicah in domneve o njihovi organiziranosti. V “Kriterijih tehnološke klasifikacije” so nazorno, podkrepljeni tudi s tehnološkimi opisi, razloženi izrazi, ki se uporabljajo pri opisovanju videza in izdelave fibul, kot npr. žica, pločevina, matrica, metoda “izgubljenega voska”, ter postopkov pri izdelavi kompozitnih, dvodelnih in bimetalnih fibul. Posebej so obdelane razne poškodbe, popravki in adaptacije fibul, sekundarna raba in dvomljiv primeri.

Krajše, a zanimivo je poglavje o rabi fibul in noši. To temelji seveda na grobnih kontekstih, na legi fibul v skeletnih pokopih in na upodobitvah, denimo na daunijskih stelah.

Poglavje o kronoloških kriterijih lahko beremo kot kažipot med različnimi kronološkimi sistemi, vzpostavljenimi za obravnavano območje ali posamezna najdišča. Dodatno sta izpostavljeni dve vprašanji: absolutna kronologija in izvor dolge noge.

Prvi del uvodnega teksta zaključuje pregled in komentar distribucijskih kart. Te so razdeljene v dve skupini: A – podobni in komplementarni tipi s široko razprostranjenostjo, B – posamezni tipi s številnimi različicami in široko razprostranjenostjo. To se zdi problematično – ker so karte razporejene v zgoraj navedeni kategoriji, tipi niso predstavljeni tekoče (po zaporedni številki). In ker niso kartirani vsi tipi, ni jasno, ali je tip dejansko kartiran, če ne pregledamo celotnega seznama ali vseh kart.

Drugi del – “Viri” – so sežet pregled regij v knjigi obravnavanega dela Italije (Kampanija, Apulija, Bazilika-ta, Kalabrija, Sicilija), razdeljenih na posamezna manjša območja, ki do neke mere odražajo tudi kulturno sliko obravnavanega časa. Sestavljajo ga geografski oris, zgodovina raziskav, glavna najdišča, ustanove, ki hranijo gradivo, in poglavitne objave.

Večji del prvega in ves drugi zvezek predstavlja kataloški del korpusa. Predstavljenih je skoraj 8400 fibul iz časa med 13. in 6. stoletjem pr. n. št. Kot rečeno, so razporejene v 5

skupin, 58 razredov in 471 tipov. Obdelane so na za PBF običajen način: v okviru določenega tipa so pod zaporedno številko fibule opisani kontekst, fibula, mesto hrambe in morebitna objava. Kataloškim opisom sledita časovna umestitev in razširjenost tipa. Kataloški del zaključujejo štirje dodatki, v katerih so posebej obdelane fibule najdišč: Torre Galli, Pontecagnano, Incoronata / S. Teodoro, Madonna del Piano.

Tipov je seveda preveč, da bi na tem mestu lahko opisal vsakega. Bolj smiselno se mi zdi opozoriti na tiste, ki jih poznamo tudi na vzhodni strani Jadrana (zadnje obravnave s starejšo literaturo: D. Glogović [*Fibeln im kroatischen Küstengebiet*, PBF XIV/13, 2003], M. Blečić [*Reflections of Picens Impact in the Kvarner bay*] ter A. Preložnik [*Fibule Picene e lucane nel Caput Adriae orientale*] – oboje v Piceni ed Europa, *Archeologia di frontiera* 6, 2007). Iz Kampanije so poznane fibule s plastičnimi pticami (tip 65.1, tip 450), kot je domnevna fibula iz Stične in kakršni morda pripadajo figurice iz Škocjana. Številne so fibule z oblogo (tipi 168–172), nekatere dvortaste fibule (tip 200–202), čolničaste fibule (tip 212), vrsta “pseudocertoskih” fibul (tip 254–263), dvortastih (tip 269) in trortastih (tip 270–274). Podobnosti najdemo tudi med kačastimi fibulami (tip 393, 398) ter med očalarkami (tip 431–440) in fibulami z lokom v obliki živalske figure (tip 462–471). Le za najbolj pogoste – denimo trortaste fibule z jantarnimi vložki tipa Brezje – se izrecno omenjajo paralele iz Slovenije. Pri paralelah gre lahko za primerke istega tipa ali pa za sorodne variante, morda izpeljave. Pri nekaterih tipih, značilnih za jug Apeninskega polotoka, se zdi, da je šlo za neposredne stike, pri drugih je možno in verjetno posredovanje vmesnega prostora, predvsem Picena. Seveda je treba upoštevati, da nekateri tipi izhajajo prav iz Picena in se od tam širijo proti jugu in proti severovzhodu.

V tretjem zvezku je gradivo predstavljeno z risbami na kar 739 tablah. Fibule so prikazane v merilu 2: 3, več kot polovica v več pogledih, običajno s prerezom čez lok in nogo. Sledi jim zemljevid z označenimi najdišči, temu pa še 17 distribucijskih kart. Čeprav je na večini predstavljenih po več tipov, gre še vedno le za nekatere izbrane tipe, pri katerih so jasno vidne njihova razširjenost in koncentracije, s tem pa očitno tudi delavniški centri. Za razliko od nekaterih drugih katalogov iz zbirke pa v tem zvezku ni zbirne kronološko-tipološke preglednice, ki bi bila zaradi velikega števila tipov in njihove pestrosti zelo dobrodošla.

Kakorkoli, “Fibule južne Italije in Sicilije” so nadvse dragocen korpus najdb, ki bo bistveno osvetlil tematiko in olajšal delo vseh, ki jih zanima tovrstna materialna kultura obravnavanega prostora in časa. Ob enormnem obsegu pa bi bilo v tem primeru še bolj smiselno razmisliti o digitalni verziji knjige ali celo o medmrežni bazi. Črno-bela risba, kratki opisi in struktura kataloga se zdijo za kaj takega kot naročeni – pregledovanje bi bilo lažje, delo, v katero je bilo vložene veliko energije, časa in znanja, pa dostopno najširšemu krogu uporabnikov. V današnji situaciji bo namreč cena, ki hočeš nočeš sledi obsegu (in se giblje od uradne 290 € navzgor), verjetno odvrnila marsikaterega interesenta.

Andrej PRELOŽNIK

Claudia Sachße: *Untersuchungen zu den Bestattungssitten der Badener Kultur*. 2 zvezka. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie aus dem Institut für Ur- und Frühgeschichte der Universität Heidelberg, Band 179. Rudolf Habelt GmbH, Bonn 2010. ISBN 978-3-7749-3648-5. 664 strani, 22 načrtov, 25 slik in 208 tabel.

S tem kratkim prispevkom ocenjujemo monografsko delo Claudie Sachße *Untersuchungen zu den Bestattungssitten der Badener Kultur*, ki je izšlo v dveh zvezkih pri založbi Dr. Rudolf Habelt GmbH iz Bonna v okviru odmevne zbirke *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie*.

Kot je iz naslova razvidno, avtorica obravnava pogrebni običaj v badenski kulturi. Gre za nekoliko spremenjeno doktorsko disertacijo, ki je bila ubranjena na Univerzi v Heidelbergu.

Poudariti je treba, da je obsežno delo, ki pokriva zelo obsežno tematiko, zastavljeno zelo sistematično. Za uvodnim poglavjem sledijo prikaz preučevanega območja, pregled zgodovine in kronološki razvoj mlajših bakrenodobnih horizontov v Karpatskem bazenu. V njem je razmeroma izčrpno predstavljena tudi kronologija Slovenije (str. 28–30), ki jo najbolj poznamo in zato lahko najverodostojneje ocenjujemo.

Avtorica prostor današnje Slovenije upravičeno postavlja na obrobje razprostranjenosti badenske kulture. Dejansko pa najdišč te kulture v Sloveniji (še) ne poznamo (primerjaj z I. Tušek, B. Kavur, *Ivankovci (Ivankóc) pri Lendavi*, *Arheologija na avtocestah Slovenije* 15, 2011 [http://www.zvks.si/media/images/publications/Ivankovci_pri_Lendavi.pdf]). Že na začetku poglavja je poudarjen tudi velik pomen prehodnosti tega ozemlja med Podonavjem in vzhodnim Jadrantom, kar ni povsem točno. Od srede 6. tisočletja pr. Kr. dalje na zahodu Slovenije poznamo neolitsko danilsko kulturo oz. skupino vlaška, celinska notranjost pa je bila, tako se zdi, neposeljena. O prehodnosti slovenskega ozemlja v tem času ni govora. Položaj se zagotovo spremeni šele v 4. tisočletju, iz katerega izvirajo dobro dokumentirane tipološko primerljive najdbe, tako na zahodu kot tudi v notranjosti države. Kot kažejo analize surovinske sestave kamnitih sekir z Ljubljanskega barja, so najmanj okoli sredine 4. tisočletja obstajali intenzivni stiki med osrednjo Slovenijo in severno Italijo (glej A. Velušček [ur.], *Koliščarska naselbina Stare gmajne in njen čas*, *Opera Instituti Archaeologici Sloveniae* 16, 2009). Nove raziskave, ki jih avtorica pri svojem delu vsaj delno še ni mogla upoštevati, kažejo, da je celinsko Slovenijo neolitski način življenja dosegel šele v 5. tisočletju pr. Kr. iz Podonavja, torej z vzhoda. Na arheološkem najdišču Spaha v južni Sloveniji so odkrili kamnito sekuro iz t. i. “belega kamna”, ki imitira čevljarsko kopito in naj bi izvirala nekje z območja današnje Srbije. Povezujemo jo s poznovinčanskimi horizonti in posledično s prvimi iskalci bakra na jugovzhodnoalpskem prostoru (glej A. Velušček [ur.], *Spaha*, *Opera Instituti Archaeologici Sloveniae* 22, 2011). Najstarejši kulturni horizont na Spahi sodi v pred nekaj leti definirano savsko skupino lengyelske kulture, kamor spadajo tudi najdbe s kolišča Resnikov prekop na Ljubljanskem barju. Termin “der alpine Facies der Lengyel-Kultur” (str. 28) velja opustiti kot tudi delitev Resnikovega prekopa na več faz, saj je ugotovljeno, da je kolišče živelo kratek čas, najverjetneje manj kot desetletje